

УДК: 94(477.83)“18”:821.161.2.09

© Андрій Королько., Іванна Розумович (Івано-Франківськ)

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ м. СТАНИСЛАВОВА В ПЕРІОД ЗУНР

У статті на основі аналізу архівних документів, публікацій з тогочасної галицької періодики, монографічної літератури робиться спроба дати об'єктивну оцінку культурно-освітнього життя української громади м. Станиславова в період Західно-Української Народної Республіки. Обґрунтовується роль прогресивної української інтелігенції у справі національно-культурного відродження, зокрема у галузі шкільництва. Розкривається діяльність товариств “Просвіта” та “Молода громада”.

Ключові слова: Станиславів, освіта, школа, Державний секретаріат освіти і віросповідань, учительський з'їзд, “Просвіта”, “Взаємна поміч українського вчительства”, “Молода громада”, “Товариство руських женщин”.

І. Розумович

Культурно-образовательная жизнь украинской общины г. Станиславова в период ЗУНР

В статье на основе анализа архивных документов, публикаций из тогдашней галицкой периодики, монографической литературы делается попытка дать объективную оценку культурно-образовательной жизни украинской общины Станиславова в период Западно-Украинской Народной Республики. Обосновывается роль прогрессивной украинской интеллигенции в деле национально-культурного возрождения на западноукраинских землях, в частности в области школьного образования. Раскрывается деятельность обществ “Просвита” и “Молодая община”.

Ключевые слова: Станиславив, образование, школа, Государственный секретариат образования и вероисповеданий, учительский съезд, “Просвита”, “Взаимная помощь украинского учительства”, “Молодая община”, “Общество русских женщин”.

I. Rozumovych

Cultural and Educational Life of the Ukrainian Society of Stanislaviv in the Period of The West Ukrainian People's Republic

In the article, on the basis of the analysis of the archived documents and publications from Galician periodicals and monographic literature of that time, was made an attempt to give the objective estimation of cultural and educational life of the Ukrainian society of Stanislaviv in the period of The West Ukrainian People's Republic. The role of progressive Ukrainian intelligentsia is grounded in the matter of national-cultural revival, in particular in the industry of schooling. The activity of societies “Prosvita” and “Young society” is shown.

Key words: Stanislaviv, education, school, State Secretariat of education and religions, teaching convention, Prosvita, “Mutual aid of Ukrainian teachers”, “Young society”.

Утворення Західно-Української Народної Республіки було однією з найважливіших подій української національно-визвольної боротьби. Складовою її частиною була турбота про розвиток освіти і культури в серці столиці ЗУНР – місті Станиславові.

За сприяння Української Національної Ради (далі – УНРада) 6 листопада 1918 р. утворено Державний секретаріат освіти і віросповідань (далі – ДСОВ), який після переїзду до Станиславова очолював український мовознавець Агенор Артимович, а з 17 квітня 1919 р. – письменник Антін Крушельницький. ДСОВ складався з 5 підрозділів – президії з референтом фахових шкіл, відділів народного шкільництва, середніх шкіл, віросповідних справ і видавництва шкільних підручників. В УНРаді плідно працювала шкільна комісія. У 1919 р. у Станиславові виходив “Вісник Державного Секретаріату освіти і віросповідань Західно-Української Народної Республіки”¹.

Метою статті є висвітлення культурно-освітнього життя української громади м. Станиславова в період ЗУНР. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: простежити законодавчі процеси в сфері шкільництва; охарактеризувати функціонування освітніх закладів м. Станиславова; проаналізувати діяльність культурно-освітніх товариств міста в період ЗУНР.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є неопубліковані матеріали, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові та Державному архіві Івано-Франківської області. Нами опрацьовано матеріали фонду 667 “Державний секретаріат освіти і віросповідань УНР в м. Станіславі. 1918–1919 рр.”, зокрема переглянуто протоколи учительських конференцій, які відбулися у Станиславові в 1919 р.².

Велику кількість інформації з досліджуваної проблеми почерпнули з періодичних видань центральних інституцій і повітових органів влади ЗУНР: “Републіка” (лютий 1919 р.), “Нове життя” (лютий – травень 1919 р.), “Станиславівський Голос” (грудень 1918 р.) та ін. Проте найбільше інформації зі стану шкільництва в Станиславові отримали з газети “Нове життя” (лютий – травень 1919 р.). Саме в ній відображені процеси реформування шкільництва, опубліковано резолюції вчительських з'їздів, висвітлено проект закону про урядову мову. Загалом, джерелознавча цінність газетної періодики досліджуваної доби полягає в тому, що саме тут ми можемо почерпнути інформацію про різноманітні культурно-освітні процеси, які відбувалися в той час.

Ще один корпус первинних джерел становить мемуарна література. Серед праць такого характеру варто виокремити свідчення очевидців тогочасних подій В. Макара³, який дав стислу

характеристику шкільництва краю у період національно-визвольних змагань західних українців 1918–1919 рр., та А. Рубель, котра охарактеризувала тогочасний стан культурно-освітньої організації “Товариства руських жінок”⁴. До цих джерел необхідно підходити обережно, адже трапляються неточності, які потрібно через аналіз наявних архівних джерел з цієї проблеми порівнювати, корегувати.

Культурно-освітні процеси у період ЗУНР були в полі зору багатьох українських дослідників: Б. Ступарика⁵, В. Бойка⁶, Б. Савчука⁷, В. Яковича⁸, В. Полека⁹, П. Ісаєва¹⁰ та інших, проте окремо не зверталася увага на вивчення проблеми культурно-освітнього життя у м. Станиславіві в зазначений період.

Цікавими та досі актуальними залишаються спогади очевидця подій В. Макара, який засвідчує, що в період ЗУНР у Станиславіві 1918–1919 рр. – це один шкільний рік науки у справжній українській школі лише українською мовою, в українському дусі, з українськими вчительками й учителями. Всього у ЗУНР діяло 20 українських гімназій, 3 реальні школи та 7 учительських семінарій¹¹.

У лютому і березні 1919 р. в Станиславіві відбулися з'їзди представників народного вчителства. Перший з них відбувся 2–3 лютого 1919 р. На ньому було представлено учительство з 31 повіту Східної Галичини, прибуло 117 делегатів. Керівник ДСОВ А. Артимович у своєму виступі окреслив головні лінії шкільної політики; визначив, що наука української мови є обов'язковим предметом науки в усіх школах; у школі не повинен викладати вчитель, який не склав присяги¹². У справі шкільних підручників свій виступ виголосив реферат В. Витвицький. Після дискусії обрано комітет для складання анкети щодо цієї справи. Збори делегатів українського народного вчителства ухвалили надіслати свої пропозиції Директорії Української Народної Республіки¹³.

Збори одноголосно ухвалили резолюції: “1) народна школа стала державною інституцією, 2) народне учительство жадає призначення йому таких службових прав, які мають державні урядники, 3) народне учительство бажає призначення стабілізації своєї праці, 4) народне учительство хоче рахунку воєнних років учителям подвійно до їхньої служби, 5) народне учительство бажає призначення народної школи самостійною державною інституцією, 6) народне учительство не бажає підпорядковуватись жодним політичним партіям, а створювати шкільні комісаріати, 7) народне учительство бажає скликання анкети народного”¹⁴.

З'їзд учителів середніх шкіл західних областей УНР, що відбувся в Станиславіві 21–23 березня 1919 р., ухвалив: “1) в справі реформи шкільництва: школа має бути національна і має не тільки готувати до університетського життя, а й до життя та праці. Вона має бути вільна від всяких односторонніх впливів держави, церкви, політичних партій”. Хоч основою виховання з'їзд вважав фізичну підготовку молоді, заявлялося проти мілітаризації навчальних закладів. Засновувались шкільні громади і батьківські комітети¹⁵.

Видано низку розпоряджень у сфері шкільництва та пропагування української мови. Зокрема, у лютому 1919 р. ДСОВ видало урядовий документ “В справі приватних шкіл», на основі якого відкрито 4 єврейські та 1 німецьку гімназії. Останній факт є підтвердженням приязного ставлення українського уряду до національних меншин. Цікаво, що до цього часу на Станиславівщині не було жодної єврейської гімназії, хоча євреї становили велику групу населення краю. Єврейські діти здобували середню освіту в польських гімназіях¹⁶.

Закон ЗУНР “Про державну мову” від 15 лютого 1919 р.¹⁷ проголошував державною мовою українську: “законно признаним національним меншостям” залишалось право “уживання як усно, так і в письмах, їх матірньої мови в урядових зносинах з державними властями і урядами, публічними інституціями і державними підприємствами”¹⁸.

Велика увага приділялася роботі над “Проектом єдиної школи на Україні”. Розроблений законопроект мав чотири розділи: I – “Загальна частина”, II – “Роль науки, релігії, мистецтва, рахунки та розвинення громадського чуття у виховальній школі”, III і IV розділи присвячені викладу змісту навчальних планів і програм єдиної загальноосвітньої школи.

Головним завданням нової української школи було виховання дитини. Окрім цього, вона повинна бути національною. Це означало, що дитина мала насамперед ознайомитися з природними та соціально-культурними умовами життя свого народу, а потім переходити до пізнання історії та культури інших народів світу. Найважливішим чинником такого пізнання і виховання мала стати рідна мова.

Національним меншинам законодавчо визнавалося право створювати свої школи та проводити заняття рідною мовою. Для неукраїнських шкіл обов'язковими предметами були історія, географія України та українська мова. Всі педагоги державних шкіл згідно з розпорядженням державного секретаря А. Артимовича від 22 лютого 1919 р. склали службову присягу на вірність Українській дер-

жаві та народів: “Я... іменованій (полишений) на становищі Української Народної Республіки прирікаю, що мої з тим урядом (з цією службою) получені обов’язки сповнятиму по моєму найкращому знанню і згідно з моєю совістю. Всі мої сили присвячу для добра Української Народної Республіки, її інтересів і скарбових докорів берегтиму у всяких відносинах. Приказам моїх зверхників буду все послухний”.

Дозволялося відкривати приватні школи за погодженням з ДСОВ та відповідними документами, вказавши засновника або товариство, фаховість учителів, приблизну кількість учнів і тип школи. Найголовнішою умовою було те, щоб засновник і вчителі були громадянами Західно-Української Народної Республіки та виконували вказівки шкільних властей.

Як відомо, багато української молоді пішло добровольцями у військо, не закінчивши школи. Для таких учнів-воєнків ДСОВ у порозумінні з державним секретаріатом військових справ влаштував шеститижневі курси для учнів вищих класів і десятиденні для учнів-воєнків. Класичні гімназійні курси відбувались у державних гімназіях Станиславова та Коломиї. З метою полегшення вступу дітей у середні фахові школи, гімназії та їх підготовки, розпорядженням ДСОВ в усіх повітових містах відкривались підготовчі курси. Для цього уряд виділив відповідні кошти, вирішив питання харчування дітей¹⁹.

З відкриттям нових шкіл відчувалася нестача досвідчених учительських кадрів, тому стали приймати на роботу вчителів навіть з незакінченими вищими студіями. Вчителів середніх шкіл рішенням ДСОВ допускали до складання додаткових іспитів, учителі народних шкіл проходили своєрідну атестацію через екзаменаційну сесію у Станиславові; для педагогів військового рангу, професорів гімназій оголошувався конкурс.

При ДСОВ створено спеціальну комісію з досвідчених фахівців і представників громадськості, яка розробила детальну анкету з метою вивчення пропозицій щодо реформування шкільництва. Розпочато роботу над розробкою нових шкільних книжок, підручниками, якими повинні були користуватися всі школи²⁰.

В серії статей під назвою “Завдання нової школи» референт секретаріату освіти С. Сірополко зупинився на завданнях дошкільних закладів і початкової школи в підготовці дитини до життя в суспільстві. Він писав: “Для сучасного життя необхідні самодіяльні, настирливі в досягненні своєї мети, шануючі працю, розумово та морально розвинені працівники, як безпосередні учасники родинного, громадського та державного життя. Підготовка до такого життя й становить основне завдання в сучасній школі. Школу потрібно розуміти, як самодіяльну трудову дитячу громаду, як знамено майбутнього, і ідеального, суспільного устрою...”²¹.

З початком ХХ ст. в Станиславові почали діяти перші українські школи та товариства, які активно сприяли розвитку національно-культурних інтересів українців у період ЗУНР та міжвоєнний період. У 1909 р. була заснована при монастирі початкова народна (вселюдна) школа. У період лихоліть Першої світової війни і доби ЗУНР вона залишалась одним з найчисельніших українських навчальних закладів міста. За міжвоєнного періоду керівництво школою здійснювали Микола Ковальчук (1925–1928 рр.), сестра Софронія Васишин (1928–1930 рр.), Андрій Крохмалюк (1930–1933 рр.) та Григорій Заборока (1933–1939 рр.).

Щодо навчання представниць інших національностей, особливо єврейок, у монастирських школах чину св. Василя знаходимо відомості в спогадах учениці Дарії Бойчук. Вона зі здивуванням писала, що “...в нашій семінарії вчилися і жида. Майже на кожному курсі були одна-дві. Коли я спитала в одної з них, чому не учиться в державній семінарії, яка сусідувала з нами, то вона відповідала мені, що вона і її батьки ненавидять поляків”²².

Головними предметами викладання в народній чотирикласній школі при монастирі були рахунки, українська мова, польська мова, релігія, рисунки, співи, читання і письмо, а також “роботи” (фізична праця в саду). Для учнів виділової трикласної школи, окрім названих предметів, додавалися також німецька мова, географія, каліграфія, фізика, хімія, природа, історія, геометричні рисунки та церковний спів. Після закінчення навчання учениці василянських шкіл здавали екзамен (“іспити зрілості”) за програмою гуманістичного віділу перед державною іспитовою комісією. Такий екзамен називався “матура”. Свідоцтво зрілості давало право для студій у вищих навчальних школах. Матуру приймали члени державної іспитової комісії, яких було п’ятеро. Учениці здавали релігію, польську, українську, німецьку, латинську мови, історію, біологію, фізику, хімію, математику, філософію, співи, тілесні вправи (фізичне виховання). Свідоцтво видавалося двома мовами – польською й українською²³.

Чи не найбільшим здобутком суспільної діяльності сестер-василянок стала організація та ведення навчального процесу у вчительській семінарії. Її історія починається з перебрання від Руського педа-

гогічного товариства за згодою митрополита А. Шептицького приватних семінарських курсів. 30 жовтня 1909 р. Міністерство віросповідань та освіти Австро-Угорської імперії надало концесію на відкриття вчительської семінарії з українською мовою викладання.

За доби існування ЗУНР вчительська семінарія сестер-монахинь чину святого Василя Великого проголошувалась державною. Незважаючи на лихоліття Першої світової і українсько-польської війни функціонувала в 1919-1920 рр., але без права державного статусу. Кожного року для контролю за проведенням випускних іспитів шкільна кураторія (комісія), спрямовувала до семінарії вимогливих інспекторів польської національності, які негативно і з презирством ставилися до української молоді. У першій половині 1920-х рр. – одному з найскладніших періодів існування української школи під польською окупацією – чисельність учениць у семінарії зростала в геометричній прогресії²⁴.

У період ЗУНР вирізнявся діяльністю ще один навчальний заклад. 14 січня 1907 р. семінаристи урочисто архієрейською Службою Божою розпочали навчання у Станиславівській духовній семінарії. Під час Першої світової війни (1914–1916 рр.) семінарія була закрита російською окупаційною владою. За сприяння станиславівського єпископа Г. Хомишина восени 1917 р. відновлено роботу семінарії. При цьому Станиславівський владика доклав усіх зусиль для матеріального забезпечення семінарії та врегулювання в ній навчально-виховного процесу, призначивши 12 березня 1918 р. о. М. Вальницького виконувачем обов'язки ректора. Ставилось завдання зорієнтувати українську молодь на національно-патріотичні позиції утвердження свідомості²⁵.

Розвивалась і утворена у 1905 р. українська державна гімназія. Гімназія до 1914 р. розташовувалась на вул. Яна Собеського (нині – вул. Січових Стрільців), а згодом перенесена на вул. Липову (нині – вул. Т.Шевченка). У гімназії викладали такі предмети, як релігієзнавство, польська, латинська, руська (українська) мови, історія, географія, природознавство, математика, малювання, співи і музика, тілесні вправи (фізичне виховання), з 2 класу читалась німецька мова, з 5-го – грецька, з 7-го – фізика, а у 8-му вивчали ще й класичну (світову) культуру, хімію і філософію. Згідно з архівними справами довідуємось, що у Станиславівській гімназії навчались учні з Тернопільського воєводства (М. Чайковський, Г. Гаєцький), Львівського (Є. Коропецький, Т. Забавський), Краківського (С. Костецький, М. Кульматицький) і навіть з провінцій Румунії (Р. Луцький)²⁶.

Діяла народна школа ім. Маркіяна Шашкевича. До проголошення ЗУНР містилася в будинку українського “Сокола” на вул. 3-го Травня (нині – Грушевського, 18), за української влади тимчасово займала будинок польської школи ім. Т. Чацького на вул. Липовій (нині – Т.Шевченка)²⁷.

В умовах українсько-польської війни 1918–1919 рр. низка навчальних закладів м. Станиславова і околиць відчувають брак учительських кадрів. Траплялися випадки, що вчителі міста додатково читали 2-3 навчальні предмети²⁸.

Щоб забезпечити комплектування учнями середніх та фахових шкіл, ДСОВ було прийнято рішення про введення підготовчих курсів, які мали охопити велику частину селянських дітей. У відповідній відозві урядове відомство звернулось з проханням до вчителів, духовенства, свідомих селян та робітників, щоб з кожного села відправили хоча б трьох дітей на підготовчі курси. Таке навчання було вкрай необхідним, оскільки народна школа не давала достатньої підготовки для вступу до навчальних закладів вищого рівня. Такі ж курси були відкриті й для вчителів для удосконалення їхнього рівня знань.

З 1 квітня 1919 р. розпочався підготовчий курс до Станиславівської духовної семінарії, який тривав до 15 липня. На курс приймалися здібні сільські хлопці 13-17 років, які пройшли навчання в сільській школі. Навчання і проживання було безкоштовним. Убогі та сироти харчувалися за рахунок навчального закладу²⁹.

Формувалися кваліфікаційні курси для народних вчителів³⁰. Проводилося відкриття рільничих, ремісничих і фахових шкіл. У червні 1919 р. мали розпочати роботу університетські філософські і правничі курси в Станиславові, щоб дати змогу закінчити студії тим студентам, які вже навчалися. При Державному секретаріаті внутрішніх справ у Станиславові відкрито школу державної жандармерії, в якій вели підготовчі курси для поліційних підстаршин³¹.

ДСОВ займався також вирішенням національно-культурних питань. Серед першочергових заходів було видано розпорядження про необхідність збирання й зберігання в бібліотеках і архівах зразків усієї друкованої продукції, що видавалась на території краю. Також було оголошено збір архівних документів, присвячених «історії нашої держави»³².

Зокрема, одним із найактивніших виявилось товариство “Взаємна поміч ккравського вчительства”. Педагогічна організація виникла 1905 р., основною своєю метою ставила надання моральної та матеріальної допомоги. Одним з найдіяльніших окружних відділів організації вважався Станиславів-

ський, заснований педагогами Маркіяном Якимовським, Петром Будзінським, Олександром Сав'юком та Іваном Луцівим. При відділі працювали секції: інформаційна, адміністративна та просвітня ("відчитова") і бібліотека. Товариство було надійним помічником уряду ЗУНР у реформуванні народного шкільництва³³.

Після завершення Першої світової війни однією з перших серед культурно-освітніх товариств відновила свою роботу станіславівська філія "Просвіти". Керівний осередок товариства взяв участь у створенні ДСОВ. Інструктори "Просвіти" відновлювали зруйновану матеріальну базу, організували роботу філій і читалень Станіславівського повіту, аматорських драматичних, хорових, оркестрових, танцювальних та інших художніх гуртків.

Загальні збори товариства, що відбулися 1 квітня 1918 р., обрали новий керівний осередок під орудою доктора Л. Бачинського; наголошено на потребі відродження в місті та околицях читалень, бібліотек, аматорських гуртків, розгортання видавничої діяльності. Своїм впливом місцева "Просвіта" охоплювала широкі маси українців незалежно від їхніх віку, статі, соціального становища³⁴.

У 1918 р. в Станіславові виникає "Молода громада", згідно зі статутом товариство є "осередком політичного, наукового і товариського життя молоді української трудової інтелігенції"³⁵. Загальні збори "Молодої громади" відбулися 25 листопада 1918 р. На збори зібралася численна академічна молодь, учителі, українські офіцери й представники українського жіноцтва. Своїм завданням вони бачили згуртування всіх молодих сил заради об'єднання всіх етнографічних українських територій в одну незалежну самостійну державу. Щонеділі здійснювали виступи членів товариства в "Народному Домі". "Молодою громадою" впорядкована бібліотека, яка складалася з трьох частин – бібліотечних фондів товариств "Просвіта", "Українська молодь" і студентської, яку упорядкував В. Янович. Товариство "Молода громада" у Станіславові заснувало архів, у якому почали нагромаджувати тогочасні друковані видання: брошури, газети, листівки та плакати, щоб акумулювати матеріали для майбутніх дослідників³⁶.

Заходами товариства "Молода громада" 22 грудня 1918 р. у приміщенні "Народного Дому" відбувся літературний вечір. Товариство "Молода громада" в Станіславові започаткувало заслуховування рефератів з питань шкільництва. Одним із доповідачів став учитель Станіславівської гімназії Володимир Бригідер, який наприкінці 1919 р. виступив з повідомленням "Реформа середнього шкільництва". Його доповідь викликала велику зацікавленість. На нараду прийшов і колишній голова Центральної Ради М. Грушевський, який висловив свої міркування з названої проблеми³⁷.

Важливу роль у розгортанні культурно-освітнього життя столиці ЗУНР відіграло "Товариство руських жінок" (з 1926 р. – Союз Українок). У роки національно-визвольних змагань західних українців товариство стало більше часу приділяти благодійним справам, залишивши боротьбу за рівні права до кращих часів. Одним з напрямків спільноти була допомога в'язням сумнозвісної тюрми "Діброва" (тепер – приміщення військової частини на вул. Чорновола). Панянки збирали ліки, харчі, білизну та передавали засудженим³⁸.

Залишивши шкільні мури гімназій чи вчительської семінарії Сестер Василянок, жіноча молодь включалась у громадську працю товариств "Просвіта", "Рідна школа", "Молода громада", студентські секції, спортивні товариства, драматичні гуртки чи співочі товариства "Боян" та жіночі хори³⁹. З утворенням ЗУНР "Товариство руських жінок" у своїй діяльності найбільше уваги акцентувало на просвітницькій роботі. Жінки організували професійні курси швачок, перукарів, кухарів. У Станіславові діяли різноманітні гуртки. Проводили різні церковно-релігійні і світські свята: Миколая, Василя, Маланки, Матері; відзначали ювілеї відомих письменників. На всі заходи жінки приходили з родинами, залучали до участі у них дітей⁴⁰.

"Товариство руських жінок" постійно шукало для жіноцтва нові сфери діяльності, які, з одного боку, забезпечували б матеріальне існування більшості жінок, а з другого – сприяли піднесенню їхньої культури й освіченості, оскільки жінка "має обов'язок брати живу участь в культурно-освітній праці, а також у ділянці народнього господарства, якого підставою має бути кооперація". У роки ЗУНР та польської окупації виходила газета "Наша мета", яка відображала настрої й прагнення, що панували у жіночому середовищі в 1919 – 1920 рр.⁴¹.

У результаті проведеної роботи автор прийшов до висновків, які зводяться до таких положень.

– Будучи під впливом національного державотворення, українська громада м. Станіславова, активно включилась у реформування культурно-освітньої сфери.

– Велика праця ДСОВ була різноманітною: від організації проведення учительських з'їздів, конференцій у Станіславові, до скликання підготовчих курсів для учнів, регулювання навчального процесу шкіл міста.

– Робота в культурно-просвітницькій сфері організацій “Товариство руських женщин”, “Просвіта”, “Рідна школа”, “Молода громада” посилили розгортання національного відродження у м. Станіславів періоду національно-визвольних змагань західних українців 1918–1923 рр.

На жаль, через обмежені рамки дослідницької праці і брак документальних джерел не вдалося розкрити такі аспекти культурно-освітньої діяльності української громади м. Станіславова в період ЗУНР (1918–1919 рр.): характеристика учительського і учнівського складу україномовних гімназій та шкіл; робота філіалів товариств “Просвіта” і “Молода громада”. Доцільно опублікувати виявлені маловідомі документи з культурно-освітнього життя краю досліджуваного часу.

¹ Полек В. “Школа має бути національна...” До 80-річчя будівництва шкільництва ЗУНР / В. Полек // Західний кур’єр. – 1999. – 12 лют. – С. 6.

² ЦДІАЛ. – Ф. 667. – Оп. 1. – Спр. 86. Протоколи учительських конференцій в м. Станіславові за 1919 р.

³ Макар В. Мій Станіславів / В. Макар // Серія “Моє місто” №14. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. – 75 с.

⁴ Рубель А. Хроніка філії Союзу Українок в Станіславові / А. Рубель. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 128 с.

⁵ Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.

⁶ Бойко В. Просвіта Івано-Франківська: минуле і сьогодення / В. Бойко. – Івано-Франківськ, 2000. – 128 с.

⁷ Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславівського монастиря сс. Василянок. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. – 272 с.

⁸ Яковишин В. Питання освіти, культури й мистецтва в діяльності ЗУНР / В. Яковишин // Вісник ПУ: Історія. – Івано-Франківськ, 2006. – Випуск 10/11. – С. 64-71.

⁹ Полек В. “Школа має бути національна...” До 80-річчя будівництва шкільництва ЗУНР / В. Полек // Західний кур’єр. – 1999. – 12 лют. – С. 6.

¹⁰ Ісаїв П. Історія міста Станіславова / П. Ісаїв Івано-Франківськ, 2008. – 96 с. (Моє Місто. – №10).

¹¹ Макар В. Мій Станіславів / В. Макар // Серія “Моє місто” №14. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. – 75 с.

¹² ЦДІАЛ. – Ф. 667. – Оп. 1. – Спр. 86. Протоколи учительських конференцій в м. Станіславові за 1919 р.

¹³ Коваль Г. Зїзд делегатів українського нар. учительства в Станіславові / Генрих Коваль // Републіка. – 1919. – 9 лютого. – Ч. 7. – С. 3-4.

¹⁴ ЗУНР, 1918-1923: ілюстрована історія. Львів – Івано-Франківськ: Манускрипт – Львів, 2008. – 524с.

¹⁵ Резолюції зїзду учителів середніх шкіл // Нове життя. – 1919. – 27 марта. – Ч. 70. – С. 2.

¹⁶ Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.

¹⁷ Проект закону про урядову мову // Републіка. – 1919. – 15 лютого. – Ч. 12. – С. 2-3.

¹⁸ Закон Української Національної Ради про уживання української мови у внутрішнім і зовнішнім урядуванні державних властей і урядів, публічних інституцій у Західній області Української Народної Республіки / Архівні документи ЗУНР-ЗО УНР (1918-1921) // Режим доступу: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(02\)%2015.%20zakon%20pro%20movu.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(02)%2015.%20zakon%20pro%20movu.php)

¹⁹ ЗУНР 1918-1923. Уряди. Постаті / упоряд. М. Литвин та ін. – Л., 2009. – 348с.

²⁰ Яковишин В. Питання освіти, культури й мистецтва в діяльності ЗУНР / В. Яковишин // Вісник ПУ: Історія. – Івано-Франківськ, 2006. – Випуск 10/11. – С. 64-71.

²¹ Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.

²² Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславівського монастиря сс. Василянок. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. – 272 с.

²³ Держархів Івано-Франківської обл. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 14. Станіславівська приватна початкова школа сестер Василянок.

²⁴ Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславівського монастиря сс. Василянок. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. – 272 с.

²⁵ Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.). – Івано-Франківськ, 2007. – 140 с.

²⁶ Держархів Івано-Франківської обл. – Ф. 304. – Оп. 1. – Спр. 2-8. Українська державна гімназія в м. Станіславові.

²⁷ Держархів Івано-Франківської обл. – Ф. 279. – Оп. 1. – Спр. 7-9. Станіславівська початкова українська школа імені Шашкевича.

²⁸ До професорів і заступників учителів усіх середніх шкіл Західньої області Української Народньої Республіки // Републіка. – 1919. – 22 лютого. – Ч. 18. – С. 1-2.

²⁹ Підготовчий курс до учительської семінарії в Станіславові // Нове життя. – 1919. – 19 марта. – Ч. 63. – С. 2.

³⁰ Кваліфікаційні іспити для народних учителів // Републіка. – 1919. – 18 лютого. – Ч. 14. – С. 2.

³¹ Ісаїв П. Історія міста Станіславова / П. Ісаїв. – Івано-Франківськ, 2008. – 96 с. (Моє Місто. – №10).

³² Яковишин В. Питання освіти, культури й мистецтва в діяльності ЗУНР / В. Яковишин // Вісник ПУ: Історія. – Івано-Франківськ, 2006. – Випуск 10/11. – С. 64-71.

³³ Діяльність товариств «Взаємна Поміч Українського Вчительства» (До 90-річчя від дня заснування): Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 1996. – 44 с.

³⁴ Бойко В. Просвіта Івано-Франківська: минуле і сьогодення / В. Бойко. – Івано-Франківськ, 2000. – 128 с.

³⁵ ЦДІАЛ. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 262. Статут товариства “Молода громада” в Станіславові (1919).

³⁶ Товариство «Молода Громада» // Станіславівський Голос. – 1918. – 6 грудня. – Ч. 10. – С. 1-2.

³⁷ В справі реформи шкільництва // Нове життя. – 1919. – 8 цвітня. – Ч. 80. – С. 2.

³⁸ Богачевська-Хом’як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884 – 1939 / М. Богачевська-Хом’як. – К.: Либідь, 1995. – 424 с.

³⁹ Рубель А. Хроніка філії Союзу Українок в Станиславові / А. Рубель. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 128 с.

⁴⁰ Держархів Івано-Франківської обл. – Ф. 373. – Оп. 1. – Спр. 1. Філія “Союзу Українок” у м. Станиславові.

⁴¹ Гнатишин-Скульська К. Долі українських патріоток / К. Гнатишин-Скульська. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 48 с.

УДК: 94(477.8):321.01“1918/1919”

© Ігор Гриник (Івано-Франківськ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ПАНЕЙКА У ПЕРІОД ЗУНР (1918–1919 рр.)

У статті висвітлено діяльність Василя Панейка у період Західно-Української Народної Республіки. Звернено увагу на його план створення українських легіонів з українських військовополонених за кордоном під егідою країн Антант. Охарактеризовано проблеми впливу геополітичних факторів на вирішення українського питання. Проаналізовано ставлення країн Антант до Західно-Української Народної Республіки. Досліджено значення дипломатичної діяльності державного секретаря закордонних справ ЗУНР В. Панейка на Паризькій мирній конференції.

Ключові слова: ЗУНР, Антанта, українське питання, Східна Галичина, Паризька мирна конференція, В. Панейко.

И. Грынык

Деятельность Василия Панейко в период ЗУНР (1918–1919 гг.)

В статье освещено деятельность Василия Панейко в период существования Западно-Украинской Народной Республики. Обращено внимание на его план создания украинских легионов из числа украинских военнопленных за рубежом под эгидой стран Антанты. Охарактеризованы проблемы влияния геополитических факторов на решение украинского вопроса. Проанализировано отношение стран Антанты к Западно-Украинской Народной Республике. Исследовано значение дипломатической деятельности государственного секретаря иностранных дел ЗУНР В. Панейко на Парижской мирной конференции.

Ключевые слова: ЗУНР, Антанта, украинский вопрос, Восточная Галичина, Парижская мирная конференция, В. Панейко.

I. Grynyk

The Activity of Vasyl Paneyko During the WUPR (1918–1919)

In the article highlights the activity of Vasyl Paneyko during the West Ukrainian People's Republic. There was highlighted his plan of forming Ukrainian legions from Ukrainian army prisoners abroad under the aegis of Entente country. There were defined problems of influence of geopolitical factors in solving of Ukrainian problem. There was analyzed attitude of the Entente countries to the West Ukrainian People's Republic. It was studied out importance of the diplomatic activity of V. Paneyko, the secretary of state foreign affairs of WUPR on the Paris Peace Conference.

Key words: WUPR, Entente, the Ukrainian problem, Eastern Galychyna, the Paris Peace Conference, V. Paneyko.

Василь Лукич Панейко (1883–1956) належить до плеяди відомих діячів українського громадсько-політичного життя першої третини ХХ ст., діяльність яких досліджена фрагментарно в українській історичній науці. Цей період в історії Галичини пов'язаний з політизацією українського національного руху, утворенням партійно-політичної системи, одночасно з якою відбувалася кристалізація ідеї політичної самостійності України.

Еволюція світогляду В. Панейка протягом життя зазнавала карколомних змін: від симпатика соціалізму до члена Української національно-демократичної партії (УНДП), від прихильника розв'язання українського питання за допомогою країн Антант до федерації з антибільшовицькою Росією, а пізніше СРСР. Усе це є своєрідним ключем для розуміння ідейних поглядів і практичної діяльності цього відомого громадсько-політичного діяча, талановитого дипломата і публіциста. Мілена Рудницька такими словами охарактеризувала майбутнього державного секретаря закордонних справ ЗУНР: “Людина складної психічної конструкції, проблематична натура, людина дуже обдарована, небуденної інтелігенції, великого знання і просто феноменальної начитаності”¹.

Під час Першої світової війни В. Панейко, на відміну від більшості членів УНДП, підтримував політику, орієнтовану на держави Антант, з допомогою яких прагнув вирішити питання української державності. З цією метою він розробив план створення українських збройних легіонів із українських військовополонених за кордоном під егідою країн Антант, які пропонував у майбутньому використати в боротьбі з поляками за створення української держави.

Про це він говорив наприкінці 1916 р. у Відні з головою Всеукраїнської Національної Ради Є. Петрушевичем: “У разі перемоги Антант, ми признані комбатантами й союзниками, будемо мати рівнорядний з чехами і поляками голос на мировій конференції. Проте на все те спокійна та рішуча відмова”, – констатував майбутній державний секретар закордонних справ ЗУНР².

В. Панейко вимагав від Є. Петрушевича санкції на організацію українського легіону в Італії та декілька тисяч крон із фонду “національної оборони” на транспортні витрати для незалежнення від Антант. “Д-р Петрушевич слухав усю ту мою промову якось байдуже аж до хвили, коли я згадав що